



Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

Bygga, bedöma, betygssätta – betyg som bättre motsvarar elevernas kunskaper (SOU 2020:43)

Utbildningsdepartementet har anmodat Umeå universitet att lämna synpunkter på rubricerat betänkande från 2018 års betygsutredning. Rektor har fastställt yttrandet. I bredningen av ärendet har Lärarhögskolan inbjudits att lämna synpunkter på betänkandet.

Sammanfattning

Umeå universitet tillstyrker i huvudsak utredningens förslag vad gäller införande av ämnesbetyg och kompensatorisk betygssättning.

Emellertid finns det aspekter kring implementering och genomförande som bör beaktas innan en reform i den föreslagna riktningen genomförs, t ex rörande den föreslagna tidsplanen.

Universitetet ställer sig dock avvisande till andra delar av utredningens förslag i nuvarande form, framför allt införandet av ett nytt underkänt betygssteg, Fx, eller ett system med ämnesblock.

Generella synpunkter

Ur högskolesektorns perspektiv är det avgörande att betygen i det allmänna skolsystemet fungerar som ett behörighets- och urvalsinstrument. De måste visa på elevernas kunskaper på ett sätt som är realistiskt och trovärdigt och som dessutom är jämförbart och hållbart över tid. Behovet av stabilitet och långsiktiga jämförelser talar å ena sidan för att genomföra små förändringar, men samtidigt finns å andra sidan tydliga tecken på ett stort reformbehov av betygssystemet.

Utredningens huvudförslag, att ersätta dagens system med kursbetyg i gymnasiet med ämnesbetyg samt införa kompensatorisk betygssättning, förefaller i detta perspektiv välargumenterade och verkar också i huvudsak uppnå sina målsättningar.

Det är troligt att samlade ämnesbetyg är en bättre mätare av kunskapsnivå genom att visa på helheten av vad eleven lärt sig snarare än en summa av mindre delar som i dagens kursbetygssystem. Kompensatorisk betygssättning ger, precis som utredningen pekar på, troligen en mer rättvis bild av elevernas kunskaper än dagens ordning, särskilt som tröskeleffekterna försvinner. Dessutom skulle det antagligen bidra till en ökad motivation för eleverna när betygen inte sätts utifrån den sämsta delen av betygen. Det kan i sin tur få till effekt att både höja den generella kunskapsnivån hos de färdiga eleverna samt öka



andelen som tar examen. Inte minst kan det medföra en minskad stress för gymnasieeleverna, eftersom de kan kompensera för svackor genom starkare insatser senare i utbildningen. Förutom förbättrad elevhälsa bör detta också få ytterligare positiva effekter på kunskapsinhämtningen inom gymnasieskolan.

På det hela taget förefaller således fördelarna klart överväga, varför Umeå universitet välkomnar en förändring i den riktning som utredningen föreslår.

Nivåsättningen inom ämnena (kapitel 11 och 12)

Utredningen föreslår att slutbetygen från gymnasiet endast ska innehålla det slutgiltiga samlade betyget från respektive ämne. Samtidigt föreslås ett system med nivåer där betyg löpande kan delas ut till eleverna efter genomförda delar av ämnen. Tanken är att detta ska fungera som ett sätt för lärare och elever att löpande stämna av utvecklingen och motverka att elever skjuter upp sina studier till slutet av studietiden.

Målsättningen är lovvärd, men det kan finnas en risk i att nivåerna ändå i praktiken blir normerande för betygssättningen och informellt kan komma att fungera som kursbetyg. Slutbetygen skulle då bli en summering av nivåbetygen och därmed underminera poängen med en kompensatorisk bedömning. För att undvika detta är det bland annat viktigt att betygssättande lärare ges goda möjligheter att fortbilda sig om hur det nya systemet är tänkt att fungera innan det införs, samt att högskolornas lärarutbildningar ges tid att utbilda blivande lärare om den nya betygssättningen.

Utredningen föreslår vidare en kompensationsmekanism för att de elever som blir underkända på den högsta nivån av ett ämne inte ska bli underkänd på hela ämnet och potentiellt därmed inte kunna ta ut en gymnasieexamen. Det bygger på att en elev får två betyg i ämnen som den fått både underkänt och godkänt i. I slutbetyget ska framgå på vilka nivåer som eleven är godkänd och på vilka den har ett underkänt betyg.

Utredningens analys är i sig korrekt, det är orimligt att ett underkänt betyg på den sista nivån av en kurs skulle göra hela ämnet underkänt. Dock är den lösning som föreslås inte helt oproblematiserad. Modellen tar inte hänsyn till om det finns en progression inom ett ämne, utan förutsätter att varje underkänd nivå för sig kan läsas in genom vuxenutbildningen vid ett senare tillfälle. Detta är inte självklart i sådana ämnen där nivåerna inte bara innebär bredare utan även djupare kunskaper. Det finns också en administrativ kostnad i detta, inte minst i antagningen till högskolan. Intrycket är att utredningen i denna del i hög grad håller sig kvar i tankesättet med kursgymnasiet. Det är också svårt att instämna i utredningens slutsats att detta kommer att leda till ett mindre behov av bedömningar från lärarnas sida än i dagsläget. Särskilt om man väger in att det kommer att finnas ett stort behov av dokumentation för de elever som antingen får underkänt på en nivå eller byter skola under studietiden.

Sammantaget är slutsatsen kring nivåindelningen att utredningens ambition är rimlig, men inte fullt ut kommer åt problematiken med hanteringen av underkända betyg på den sista nivån i ett ämne.



Block och meritkurser (11,3,4)

Utredningen gör delvis ett avsteg från sin modell genom att föreslå att man i vissa ämnen ska kunna läsa block som ger slutbetyg direkt och som också skulle ha egna betygs-kriterier. Detta skulle kunna röra sig om ämnen inom t ex matematik och språk. Det är emellertid svårt att utifrån utredningen utläsa vare sig hur det ska fungera i praktiken eller vilka konkreta fördelar det skulle ge. Snarare är den tydliga risken att ambitionerna med reformen urholkas och man får ett hybridsystem mellan kurs- och ämnesstudier som inte fungerar tillfredställande ur någon synpunkt. Denna del i utredningen förefaller mindre väl utredd än övriga delar och ett förslag i denna riktning bör inte läggas utan att ytterligare utredningar visat på dess fördelar och genomförbarhet.

Utredningen föreslår i detta sammanhang att de kurser som ger meritpoäng i antagningen till högskolan ska ligga i block för att skapa incitament för eleverna att läsa dem. Intrycket är att det är ett bakvänt sätt att resonera och bidrar starkt till att underminera ambitionerna med reformen i övrigt. Istället bör man, i samband med att reformen införs, överväga att ta bort systemet med meritpoäng, som passar illa med de av Betygsutredningen lagda förslagen i övrigt.

Betygssteget Fx (kapitel 13)

Utredningen föreslår införandet av ytterligare ett betygssteg i betygsskalan, Fx. Detta ska ges till de elever som är nära ett godkänt betyg, men som fortfarande är underkända. Utredningen visar emellertid inte övertygande på att vinsten med att införa ytterligare ett underkänt betygssteg överväger riskerna och de potentiella problemen och Umeå universitet menar därför att detta förslag inte bör genomföras. Det finns en risk för att betyget F i än högre grad än idag skulle upplevas som stigmatiserande och bidra till att sänka motivationen hos de elever som får det. Till det kommer en ökad administrativ börda med ytterligare ett betygssteg vars innebörd samtidigt kan vara pedagogiskt svår-förklarad för eleverna. Givet att man alls ska behålla ett betygssystem med ett underkänt betyg löses de identifierade problemen med en hög andel elever med betyget F snarare med pedagogiska insatser av en stärkt lärarprofession än genom betygssystemet.

Ikraftträdande (15.1)

Utredningen föreslår att dess förslag ska börja implementeras redan 2022 och vara fullt genomförda 2024. Givet reformens storlek samt dess genomgripande påverkan på skolor, vuxenutbildning och högskolor förefaller tidsplanen för optimistisk.

Det är viktigt att ett nytt betygssystem är fullt ut genomarbetat och förankrat hos alla aktörer och i alla system innan det sjösätts i skarpt läge. Stora förändringar måste få ta tid att genomföras och det finns heller inget tvingande skäl att skynda igenom reformen. Man bör därför överväga att skjuta på införandet av förslagen något år för att öka kvaliteten i implementeringen av dem.

Integrationen med högskolan och övriga delar av utbildningssystemet

Det är av mycket stor vikt om utredningens förslag omsätts i praktiken att en omfattande förankring sker med högskolorna och de myndigheter som arbetar med högskolefrågor, särskilt Universitets- och högskolorådet (UHR). Antagningssystemet till högskolan är både komplext och starkt integrerat, där högskolorna och UHR har ett tätt samarbete inom



UMEÅ UNIVERSITET

ramen för NyA-systemet. Det kommer att krävas en stor mängd samordning och koordination för att få alla delar av antagningssystemet att anpassas sömlöst till de föreslagna förändringarna. Dessutom kommer i övergångsskedet mycket resurser att behöva läggas på studievägledning för blivande studenter. Kostnaderna detta skapar för högskolor och högskolemyndigheter har underskattats av utredningen.

Erfarenheterna från tidigare reformer visar på vikten av kontinuerlig dialog mellan högskolorna, myndigheter, departement och den politiska ledningen samt att det ges gott om tid för implementering och konsekvensanalyser i alla led. Det för att i möjligaste mån undvika oförutsedda problem, t ex i antagningsprocessen, som i ett senare skede tvingar fram kostnadsdrivande särregleringar och som kan sätta vissa årskullar av elever och studenter i kläm. Det är ytterligare ett skäl till att inte ha en för snäv tidsram i genomförandet.

På samma sätt är det mycket viktigt att vuxenutbildningarna också fullt ut integreras i det nya systemet så att inte reformen ger upphov till flaskhalsar eller återvändsgränder.

Yttrandet har fastställts av undertecknad rektor efter föredragning av utbildningsledare Fredrik Andersson.

Hans Adolfsson
Rektor